

O monografiji: Nadarjeni učenci v slovenski šoli

DRAGO ŽAGAR, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
drago.zagar@ff.uni-lj.si

S sprejetjem Šolske zakonodaje leta 1996 smo se začeli v Sloveniji intenzivneje in bolj sistematično ukvarjati z odkrivanjem in izobraževanjem nadarjenih učencev. Ta zakonodaja je namreč uvrstila nadarjene učence in dijake v skupino učencev s posebnimi potrebami, s čimer je obvezala šole, da jim prilagodijo metode in oblike dela in jim omogočijo vključitev v dodatni pouk in druge oblike individualne in skupinske pomoči oziroma jim prilagodijo izvajanje in trajanje izobraževalnega programa. V ta namen je bil izdelan in s strani Strokovnega sveta za splošno izobraževanje leta 1999 sprejet Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli, leta 2007 pa tudi Koncept vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki v srednjem izobraževanju. Implementacija teh dveh dokumentov pa je terjala tudi dodatna usposabljanja učiteljev in šolskih svetovalnih delavcev za prepoznavanje in delo z nadarjenimi učenci, ki sta jih organizirala Zavod Republike Slovenije za šolstvo in Center za psihodiagnostična sredstva. Pomemben premik v skrbi za nadarjene učence predstavlja tudi ustanovitev Centra za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti (CRSN) na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani leta 2012. Namen Centra je povezovanje znanja, izkušenj in idej raziskovalcev in praktikov s področja nadarjenosti ter izvajanje različnih razvojno-raziskovalnih, izobraževalnih in svetovalnih dejavnosti s tega področja. V kratkem času, odkar Center deluje, je bilo na PeF UL organiziranih 8 strokovnih posvetovanj za učitelje in šolske svetovalne delavce o problematiki nadarjenih učencev in več okroglih miz ter 14. mednarodna ECHA konferenca "Re: Thinking Giftedness: Giftedness in the Digital Age«.

V zadnjih dvajsetih letih je bilo tudi objavljeno kar nekaj strokovne literature o prepoznavanju in spodbujanju nadarjenosti, na primer: Odkrivanje nadarjenih učencev in vzgojno-izobraževalno delo z njimi (ZRSS, 2006), Vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi učenci osnovne šole: priročnik (ZRSS, 2012), Vloga psihologa v vzgoji in izobraževanju nadarjenih (PeF UL, 2012), Podpora psihologa učiteljem in vzgojiteljem pri delu z nadarjenimi (PeF UL, 2013), Spodbudno učno okolje: ideje za delo z nadarjenimi v osnovni šoli (PeF UL, 2014). Med pomembne tovrstne publikacije pa sodi tudi monografija Nadarjeni učenci v slovenski šoli, avtorice dr. Mojce Juriševič, ki jo predstavljamo v tem prispevku.

Monografija je razdeljena v tri tematske sklope. V prvem tematskem sklopu "Vzgoja in izobraževanje nadarjenih učencev doma in v mednarodnem prostoru" avtorica najprej razloži, kakšen je danes trend pri definiranju nadarjenosti. Iz mednarodnih študij (Rurydice, 2006; European Agency for Development in Special Needs Education, 2009 idr.) povzema, da se definiranje tega pojava premika od strožjih psihometričnih definicij in poudarjanja potencialov, merjenih izključno s testi intelektualnih sposobnosti k razvojni paradigmi, ki definicijo nadarjenosti razširja v socialni prostor in poleg intelektualnih sposobnosti upošteva tudi učenčeve dosežke, ki vključujejo delo, marljivost in znanje kot pogoje uspešnosti. Temu trendu sledi večina evropskih držav, med njimi tudi Slovenija. Nato razloži, kako v posameznih evropskih državah odkrivajo nadarjene učence in kako poskrbijo za njihovo izobraževanje, pri čemer posebej izpostavi značilnosti vzgoje in izobraževanja teh učencev v Sloveniji. Na kratko se dotakne tudi vzgoje in izobraževanja nadarjenih v ZDA, Kanadi, Srednji in Južni Ameriki, Aziji, Afriki in Avstraliji. Iz tega prikaza je mogoče razbrati, da v svetu ni enotne metodologije odkrivanja nadarjenih in da je v različnih državah različno poskrbljeno za njihovo izobraževanje.

V drugem tematskem sklopu "Konceptualizacija nadarjenosti" avtorica izčrpno razloži razvoj različnih teorij nadarjenosti (po Kaufmanu in Sternbergu, 2008). Ta razvoj je potekal v štirih etapah, v katerih so sicer prevladovali različni teoretski modeli, ki pa so se skozi čas dopolnjevali in dograjevali. Najprej so se pojavili "Področno-splošni modeli nadarjenosti"

(modeli prve etape); zgodnje znanstveno raziskovanje nadarjenosti je temeljilo na splošnejši razlagi nadarjenosti; pojmi nadarjenost, genialnost in talentiranost so bili razumljeni kot sinonimi. Naslednji so "Področno-specifični modeli nadarjenosti" (modeli druge etape); nadarjenost se ni več enačila s splošno inteligentnostjo, kajti posameznik je lahko nadarjen na različnih področjih. Sledijo "Sistematični modeli nadarjenosti" (modeli tretje etape); ti nadarjenost razlagajo kot mrežo odnosov med posameznimi psihološkimi procesi (Renzulli v svojem modelu dodaja tudi nekognitivne spremenljivke), ki so med seboj interaktivno prepleteni. Zadnji, najnovejši pa so "Razvojni modeli" (modeli četrte etape); nadarjenost razlagajo širše kot modeli pred njimi, in sicer vključujejo tudi zunanje dejavnike, ki naj bi v interakciji z notranjimi dejavniki vodili k razvoju nadarjenega vedenja; s tem ti modeli pojasnjujejo prehod od genetskih potencialov k zunanjim dejavnikom pri razvoju specifičnih talentov. Ob koncu tega tematskega sklopa avtorica razloži tudi osebnostne profile nadarjenih učencev (po Neihartovi in Bettsu, 2010) in nekatere stereotipe o njih.

V tretjem, osrednjem tematskem sklopu monografije, pa je predstavljena obsežna raziskava o skrbi za nadarjene učence v slovenskih osnovnih šolah in gimnazijskem izobraževanju. V raziskavi je avtorica iskala odgovore na naslednja vprašanja: kakšna so stališča in mnenja strokovnih delavcev na šoli in staršev učencev o nadarjenih učencih in njihovem izobraževanju, kako se identificirani nadarjeni učenci počutijo v šoli in kakšna je njihova samopodoba ter kako šole skrbijo za izobraževalne potrebe nadarjenih učencev oziroma kakšnih prilagoditev so deležni. Odgovore na ta vprašanja je posredovalo 954 nadarjenih učencev, 2872 njihovih sošolcev, 1960 staršev, 1451 učiteljev, 121 šolskih koordinatorjev za delo z nadarjenimi in 129 ravnateljev iz osnovnih šol in gimnazij. Tako zastavljena raziskava (različni udeleženci v raziskavi in postavljeni cilji) je omogočila široke posplošitve dobljenih rezultatov in celovito osvetlitev problematike z različnih vidikov.

Analiza stališč in mnenj strokovnih delavcev in staršev kaže, da imajo oboji na splošno pozitiven odnos do nadarjenosti in izobraževanja nadarjenih učencev. Najbolj enoznačno so izrazili svoj pozitiven odnos

Pomemben premik v skrbi za nadarjene učence predstavlja ustanovitev Centra za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti (CRSN) na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani leta 2012.

"Razvojni modeli" (modeli četrte etape); nadarjenost razlagajo širše kot modeli pred njimi, in sicer vključujejo tudi zunanje dejavnike, ki naj bi v interakciji z notranjimi dejavniki vodili k razvoju nadarjenega vedenja; s tem ti modeli pojasnjujejo prehod od genetskih potencialov k zunanjim dejavnikom pri razvoju specifičnih talentov.

s soglašanjem: da so nekateri učenci bolj nadarjeni kot drugi; da je nadarjenost redka in jo je treba spodbujati; da je za prihodnost naše družbe zelo koristno, da namenja posebna finančna sredstva vzgoji in izobraževanju nadarjenih učencev; da je treba nadarjenim učencem posvetiti prav toliko pozornosti in jim nameniti prav toliko finančnih sredstev kot učencem, ki imajo učne težave; da je za izpolnjevanje potreb nadarjenih učencev bolje, da se jim prilagodi vzgojno-izobraževalni program, kot da preskočijo razred; da je nepravilno nadarjenim učencem odreči prilagoditve pri učenju, ki jih potrebujejo zaradi svoje nadarjenosti; da s prilagojenimi vzgojno-izobraževalnimi dejavnostmi za nadarjene lahko dobro izpolnjujemo njihove posebne potrebe ter da v šoli nadarjenim učencem ni vedno omogočeno, da bi v celoti razvili svoje talente. Najbolj enoznačno pa so strokovni delavci in starši izrazili svoje nestrinjanje o tem, da v naših šolah ni nadarjenih učencev ter da nadarjeni učenci večinoma prihajajo iz bogatih družin. Takšna stališča in mnenja strokovnih delavcev in staršev so hvalevredna, saj lahko vodijo do ustvarjanja spodbudnega okolja za razvoj nadarjenosti učencev.

Toda tako strokovni delavci kot starši imajo tudi nekatera zelo različna, celo nasprotujoča si mnenja. Na primer o tem, da so vsi otroci nadarjeni; da se nadarjen rodiš, ne moreš pa to postati; da v šoli lahko zadovoljujemo potrebe nadarjenih učencev tudi brez dodatnih finančnih sredstev; da se s posebno pomočjo nadarjenim ustvarja socialna neenakost; da se s posebnimi programi za nadarjene ustvarja elitizem; da se nadarjeni pogosto počutijo izločene, ker jim drugi ljudje zavidajo njihovo nadarjenost; da bi morali nadarjenim v šoli omogočiti hitrejše napredovanje ... Strokovnim delavcem in staršem s takšnimi mnenji je potrebno ponuditi ustrezna izobraževanja, da bi spremenili svoje napačne implicitne teorije o nadarjenih učencih in njihovem izobraževanju. Določena razhajanja v mnenjih pa so tudi med strokovnimi delavci in starši, zlasti tistimi, katerih otroci niso bili spoznani za nadarjene.

Zanimive so tudi ugotovitve o počutju nadarjenih učencev v šoli. Njihovi odgovori na vprašanja o tem kažejo, da se tako fantje kot dekleta, predvsem osnovnošolci, v šoli zelo dobro počutijo. Navajajo tudi, da se sošolci do njih vedejo "normalno", enako kot preden so bili identificirani kot nadarjeni. Glede koristi, ki jih prinaša identifikacija nadarjenosti, pa so

Najbolj enoznačno so strokovni delavci in starši izrazili svoje nestrinjanje o tem, da v naših šolah ni nadarjenih učencev ter da nadarjeni učenci večinoma prihajajo iz bogatih družin.

Po drugi strani pa več kot polovica gimnazijcev meni, da nimajo nobenih posebnih koristi, ker so bili identificirani za nadarjene.

mnenja osnovnošolcev in gimnazijcev precej različna. Osnovnošolci vidijo zaradi tega več prednosti. Izpostavili so predvsem možnost pridobitve Zoisove štipendije, potrditev lastnih sposobnosti, nove življenjske izzive in priložnosti ter nova spoznanja o sebi. Po drugi strani pa več kot polovica gimnazijcev meni, da nimajo nobenih posebnih koristi, ker so bili identificirani za nadarjene. Svoje mnenje utemeljujejo s tem, da na njihovi šoli nobenemu ni mar za nadarjene. Določene razlike so tudi med spoloma. Dekleta (tako osnovnošolke kot gimnazijke) vidijo predvsem učne in materialne prednosti, če si nadarjen (npr. zanimivejši pouk, Zoisova štipendija), fantje pa socialne in hedonistične (npr. višji socialni status, lažnejše življenje). In pokazala se je še ena zanimiva razlika v zaznavanju koristi, ki naj bi jo prinašal status nadarjenega učenca, in sicer med učenci, ki so bili identificirani kot nadarjeni, in tistimi, ki niso bili. Slednji bolj izpostavljajo koristi identificiranih nadarjenih predvsem na področju socialne sprejetosti; menijo, da so učitelji do njih bolj prijazni, da so bolj priljubljeni med sošolci, da so njihovi starši bolj ponosni ter da več veljajo v družbi na sploh.

S skrbjo šole za izobraževalne potrebe nadarjenih učencev oziroma s prilagoditvami, ki jih potrebujejo, so ti učenci na splošno zadovoljni. Osnovnošolci sicer bolj kot gimnazijci. Najbolj so osnovnošolci zadovoljni z dejavnostmi iz razširjenega programa, kot so različni krožki oziroma interesne dejavnosti in dodatni pouk; poleg tega so izpostavili še nivojski pouk, pripravo na tekmovanja in zahtevnejšo učno snov. Gimnazijci pa najbolj cenijo obogatitvene dejavnosti, kot so raziskovalni tabori, projekti in ekskurzije; vseh so jim tudi različna tekmovanja in priprava na višji nivo pri maturi. Na splošno so dekleta bolj zadovoljna s skrbjo šole za nadarjene kot fantje, vendar samo osnovnošolke, medtem ko med fanti in dekleti v gimnaziji ni razlik. Med zunajšolskimi interesi osnovnošolcev in gimnazijcev pa najbolj izstopajo različne športne, glasbene in prostovoljne dejavnosti. Nabor dejavnosti, s katerimi so nadarjeni učenci najbolj zadovoljni, kaže tako na njihove izobraževalne kot socialne potrebe (na potrebo po druženju z nadarjenimi vrstniki in potrebo po socialni sprejetosti v širši referenčni skupini vrstnikov).

Glede samopodobe nadarjenih učencev rezultati raziskave kažejo, da imajo nadarjeni dobro samopodobo na področju splošnega samozavedanja, učenem in socialnem področju ter na področju obvladovanja čustev. Ta področja samopodobe so pomembna za učenje in oblikovanje dobrih socialnih odnosov. Vendar pa nadarjeni ne izstopajo enako na vseh

področjih samopodobe, če jih primerjamo z ostalimi učenci. Višje kot ostali učenci so se ocenili na področju splošnega samozavedanja ter na učnem in socialnem področju ne pa tudi na čustvenem, na katerem imajo višjo samopodobo učenci, ki niso bili identificirani kot nadarjeni. Nadarjeni gimnazijci pa imajo v primerjavi s svojimi "nenadarjenimi" vrstniki višjo samo učno samopodobo. Določene razlike, ki sledijo ustaljenemu prepričanju, da so fantje bolj samozavestni, dekleta pa vestnejša, čustveno občutljiva in socialno spretnjša, pa se kažejo tudi med spoloma.

To je zelo strnjena predstavitev monografije Nadarjeni učenci v slovenski šoli, avtorice dr. Mojce Juriševič. Verjamemo, da bo pričujoča monografija pripomogla k boljšemu razumevanju obstoječega stanja nadarjenih učencev na naši šoli, tako kot ga vidijo učitelji in drugi strokovni delavci, starši učencev in učenci sami. V monografiji bodo tako lahko našli koristne informacije vsi, ki se bodisi poklicno ukvarjajo z nadarjenimi učenci ali pa se z njimi srečujejo v starševski vlogi vzgoje.

Viri

1. Juriševič, M. (2012). Nadarjeni učenci v slovenski šoli. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
2. Pedagoška fakulteta: Center za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti (CRSN). Dostopno: <http://www.pef.uni-lj.si/crsn.htm> (26. 5. 2015)
3. Šolska zakonodaja I. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 1996.